

Маргарита ТВАРДОВСЬКА
Національний університет “Львівська політехніка”,
аспірант Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти
marharyta.m.tvardovska@lpnu.ua
ORCID: 0009-0009-9545-0699

ПРОТИДІЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ПРАВОПОРУШНИКА

<http://doi.org/10.23939/law2025.47.259>

© Твардовська М., 2025

Актуальність теми, що досліджується у статті, визначається зростаючою проблемою залучення неповнолітніх до кримінальної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів. Оскільки злочини, пов’язані з наркотиками, мають деструктивний вплив на суспільство, особливо на молодь, важливо вивчити кримінологічну характеристику осіб, які порушують закон у цьому контексті. В статті обґрунтовується потреба комплексного підходу до протидії та запобігання кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх правопорушників, а також пропонуються нові підходи для вдосконалення методів превенції та кримінологічного аналізу цих злочинів.

Методами дослідження є аналіз законодавчої бази, статистичних даних, а також кримінологічних та психологічних досліджень щодо впливу соціальних і психологічних факторів на участь неповнолітніх у кримінальних правопорушеннях, пов’язаних з наркотиками. У статті також досліджується роль сучасних технологій, зокрема інтернет-ресурсів, у залученні молоді до наркотичного обігу через онлайн-платформи та анонімні платіжні системи. Окрему увагу присвячено методам втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, зокрема через соціальні мережі та месенджери.

Автор статті вважає, що боротьба з кримінально-протиправною діяльністю в цій сфері потребує не лише посилення законодавчих норм, а й розробки ефективних психологічних та соціальних програм для попередження наркозалежності серед молоді, а також підвищення рівня обізнаності серед дітей та їхніх батьків щодо ризиків, пов’язаних із наркотиками та цифровим середовищем.

У роботі зроблено висновок, що для досягнення результативної боротьби з обігом наркотичних засобів серед неповнолітніх потрібно інтегрувати зусилля правоохоронних органів, освітніх установ, громадських організацій та батьків, створивши системний підхід до розв’язання цієї проблеми.

Особлива увага присвячується поняттям “втягнення” та “залучення до кримінальної діяльності”, а також соціальним, психологічним та технологічним аспектам, що сприяють злочинним діям серед неповнолітніх. Встановлено доцільність активного використання методів превенції, зокрема психосоціальну підтримку та правову освіту серед молоді.

Автор подає власні пропозиції щодо вдосконалення системи правового захисту та психологічної допомоги неповнолітнім правопорушникам, а також вказує на потребу розробки нових заходів для запобігання залученню молоді до незаконного обігу наркотиків через цифрові платформи.

Ключові слова: кримінологія, неповнолітні, наркотичні засоби, наркоманія, наркотизм, інтернет-злочинність, кримінальна відповідальність за наркоманію, обіг наркотиків.

Постановка проблеми. Україна, відповідно до чинної Конституції України, є соціальною і правовою державою, а тому поклала на себе обов'язок гарантувати для усіх своїх громадян забезпечення неодмінних умов їхнього існування на максимально високому життєвому рівні. Цей обов'язок держави особливо суворо підлягає реалізації стосовно найбільш незахищених та вразливих категорій суспільства, зокрема, неповнолітніх громадян. Проблема піклування держави про молоде покоління постає особливо гостро та набуває актуальності з огляду на нелегкі для українського суспільства часи сьогодення, коли підвищується рівень наркотизму неповнолітніх та виникає потреба особливої уваги з боку як уповноважених державних органів, так і з боку недержавних організацій на рівень становлення молодого покоління в нелегких умовах російської агресії на території України.

Аналіз дослідження проблеми. Проблему наркотизму серед неповнолітніх більшою чи меншою мірою досліджувала низка вітчизняних науковців. Зокрема, у своїх наукових працях це питання вивчали такі українські вчені, як І. І. Кукос, О. Пунда, К. М. Данченко, Е. М. Кісілюк, С. В. Албул, Є. В. Поляков, Т. Г. Щурат, К. Л. Бугайчук, О. О. Савченко, Н. О. Прібиткова, О. Юшкевич, Є. О. Гладкова, Е. В. Расюк, В. В. Кузик та інші.

Метою статті є дослідження кримінологічних аспектів протидії та запобігання кримінально-протиправній діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, зокрема щодо неповнолітніх правопорушників. Стаття спрямована на вивчення факторів, що призводять до залучення неповнолітніх до незаконного обігу наркотичних речовин, а також на виявлення ефективних методів профілактики та боротьби з цією проблемою, враховуючи психологічні, соціальні та правові особливості таких правопорушників.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом кримінологічних досліджень є вивчення механізмів, через які неповнолітні особи стають учасниками кримінальної діяльності, зокрема через їх схилення або втягнення в злочинні дії. Це може відбуватися шляхом цілеспрямованих впливів з боку дорослих осіб, включно із застосуванням фізичного або психічного насильства, що здійснюється з метою залучення неповнолітнього до протиправної діяльності [1, с. 277].

Однією з найсерйозніших проблем у сучасному суспільстві є поширення серед неповнолітніх вживання наркотичних засобів та інших одурманювальних речовин.

О. Пунда справедливо зазначає, що масштаби та динаміка нелегального обігу наркотичних та психотропних речовин, а також масовість їхнього зловживання, свідчать про недостатню ефективність дій правоохоронних органів у цьому напрямку протягом останніх десятиліть. Нелегальний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин є наслідком порушених соціальних відносин і часто стає наслідком негативних соціальних явищ, таких як наркоманія. Як наслідок, спостерігаємо розвиток так званої наркозлочинності, що є особливо небезпечним для суспільства, оскільки особи, що перебувають під впливом наркотичних засобів, часто вчиняють злочини або здійснюють їх заради здобуття таких засобів [2].

Українське кримінальне законодавство загалом адекватно регулює питання кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з наркотиками, включаючи ті, які вчиняються із залученням неповнолітніх осіб. Такі положення відображені у Кримінальному кодексі України, зокрема в ч. 2

ст. 307 “Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів” (передбачає покарання за діяння, вчинені із залученням неповнолітніх), ч. 3 ст. 309 “Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту” (запроваджує відповідальність за скоєні правопорушення з залученням неповнолітніх), ч. 3 ст. 314 “Незаконне введення в організм наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів” (зазначає кримінальну відповідальність за вчинення цього злочину щодо неповнолітніх), ч. 2 ст. 315 “Схиляння до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів” (якщо це стосується неповнолітнього) та ч. 2 ст. 317 “Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів” (враховуючи випадки залучення неповнолітніх).

Крім того, кримінальне законодавство України передбачає окремі статті для визначення відповідальності за схиляння неповнолітніх до вживання наркотичних засобів або застосування допінгу. Це закріплено в ст. 324 “Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів” та ст. 323 “Спонування неповнолітніх до застосування допінгу” Кримінального кодексу України [3].

Науковці дійшли спільної думки, що одним із серйозних викликів сучасного кримінального законодавства є поширення нелегальних пропозицій наркотичних засобів через інтернет. Інтернет, зокрема, став платформою для реклами наркотиків та їхнього збуту серед неповнолітніх, що є додатковим ризиком для молоді. Окрім того, варто зазначити зростання міжнародного наркотрафіку, що визначає ці правопорушення як злочини міжнародного характеру [4; 5].

Суть втягнення неповнолітнього, на думку М. Кукоса, полягає у свідомому та цілеспрямованому впливі на неповнолітнього з метою спонукати його до вчинення кримінального правопорушення. Зазначена дія здійснюється за допомогою різноманітних методів, таких як обіцянки, обман, погрози та інші, з метою здійснення таких злочинних дій, як незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів. Важливо підкреслити, що факт попереднього вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин неповнолітнім не є неодмінною умовою для кваліфікації дій як втягнення в злочинну діяльність, оскільки це не змінює природи впливу дорослого, що спрямований на підбурювання до вчинення протиправних дій [1].

У сучасних умовах одним із найбільш розповсюджених способів втягнення неповнолітніх у діяльність, пов’язану з обігом наркотиків, є використання інтернет-ресурсів для продажу наркотичних засобів. За даними досліджень, цей спосіб злочинної діяльності становить 89 % усіх випадків втягнення неповнолітніх у злочини, пов’язані з обігом наркотиків. Зазначений процес здебільшого здійснюється через такі етапи:

- 1) оформлення замовлення на наркотичні засоби;
- 2) здійснення оплати через різні платіжні системи;
- 3) пакування наркотиків, що залежить від виду речовини, організація перевезення та здійснення “закладок”.

Своєю чергою оплата за наркотики, як показують результати узагальнення, може здійснюватися різними методами, що сприяють підвищеній конспіративності цього виду діяльності. Найпоширенішими способами оплати є:

- 1) перекази через платіжні термінали самообслуговування;
- 2) використання системи дистанційного банкінгу, таких як Приват24 чи Ощад24, Монобанк чи інші банківські електронні системи;
- 3) поповнення електронних гаманців та мобільних рахунків;
- 4) оплата безпосередньо під час зустрічі з продавцем [6, с. 11–12].

Дослідження вказують, що в 86 % випадків оплата за наркотики здійснюється через безконтактні методи, що виключають фізичний контакт між покупцем і продавцем, що, без сумніву, підвищує рівень конспірації. Це означає, що транзакція може бути здійснена через електронні платіжні

системи або криптовалюти, такі як біткоїн, що ускладнює ідентифікацію учасників злочину. Подібні способи передбачають високий рівень анонімності та прихованості, що робить виявлення і розслідування таких випадків значно складнішими для правоохоронних органів.

Що стосується процесу купівлі та продажу наркотичних засобів через інтернет, то, на думку К. Л. Бугайчука, О. О. Савченко, Н. О. Прібиткової, такий спосіб має чітко визначену схему. Першим етапом є залучення неповнолітнього до протиправної діяльності, де дорослі особи або інші злочинці активно впливають на підлітка, аби той став частиною цього незаконного обігу наркотиків. Після цього покупець наркотиків шукає інформацію на спеціалізованих інтернет-ресурсах або отримує відомості через обмін з іншими особами, які вже мають досвід подібних угод. Такий тип злочинної діяльності здійснюється через різні онлайн-платформи, такі як чати, інтернет-форуми або через месенджери типу ICQ або Skype, що дозволяють вести переговори з продавцями і обговорювати умови угоди, зокрема ціну, кількість і вид наркотичного засобу, а також методи отримання та оплати [7].

Після того як покупець здійснює оплату, збувальник наркотичних засобів повідомляє йому про спосіб отримання товару, який може здійснюватися через поштову доставку, кур'єрську службу чи через метод "закладки", коли наркотики ховаються у певних місцях для подальшого отримання покупцем. Місцями для організації таких "закладок" можуть бути різноманітні громадські місця, наприклад, міжвіконні отвори, електричні щитки в під'їздах або безлюдні парки та сквери. Способи інформування покупця можуть бути різними: через телефонні дзвінки, SMS-повідомлення або навіть через спеціально відправлені фотографії, які вказують на місце схованки [7].

О. Юшкевич підкреслює, що використання інформаційно-комунікаційних технологій є важливим аспектом у залученні неповнолітніх до протиправної діяльності, пов'язаної з наркотичними засобами в цифровому просторі. Якщо раніше особи, залежні від наркотиків, знали певні адреси, за якими можна було придбати наркотичні речовини, то нині контакт між покупцем та продавцем значно змінився, ставши цілком анонімним. У сучасному світі інтернет має бути безпечним, надійним і відкритим середовищем для всіх користувачів, зокрема для дітей, однак зростаюча цифровізація суспільства ставить нові виклики для забезпечення безпеки у віртуальному просторі. У зв'язку з цим виникає потреба розробки цілісної державної політики, що передбачає участь дітей у визначенні правил безпечного користування цифровими технологіями. Ця політика повинна враховувати взаємозв'язок можливостей і ризиків, що виникають у цифровому середовищі, а також передбачати заходи, які б забезпечили належний захист дітей від негативних наслідків використання інтернету [8].

На практиці, незважаючи на законодавчі зусилля, ефективність цих заходів залишає бажати кращого. Зокрема, правоохоронці затримали двох осіб, які були неповнолітніми на момент початку своєї злочинної діяльності, виконуючи інтернет-замовлення в Кременчуцькому районі. Під час обшуку було виявлено значну кількість наркотиків, зокрема більше 2 кг солей α -PVP, призначених для "закладок". Крім того, чотири неповнолітніх, що також займалися "закладками", використовували Telegram для реалізації своїх злочинних намірів [9]. Ще одним прикладом є справа 17-річної дівчини, яку затримали за розповсюдження синтетичних наркотиків, у процесі якої було вилучено понад 150 згортоків з наркотиками [10].

Неповнолітні, які ведуть наркаторгівлю, зазвичай мають добрі навички користування сучасними технологіями, що дає змогу їм уникати ідентифікації. Вони часто використовують такі інструменти, як TOR-браузер або VPN для забезпечення анонімності під час здійснення своїх незаконних операцій, захищаючи своє місце перебування та змішуючи IP-адреси [11].

Неповнолітні правопорушники, зокрема ті, які вчиняють правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, є однією з найбільш уразливих категорій злочинців.

Кримінологічна характеристика таких осіб охоплює низку психологічних, соціальних та правових аспектів, що визначають їх поведінку та участь у злочинній діяльності.

На нашу думку, можна виділити такі особливості кримінологічної характеристики особи неповнолітнього правопорушника:

1. Психологічні особливості. Неповнолітні часто не усвідомлюють усіх наслідків своїх вчинків, зокрема в контексті незаконного обігу наркотичних засобів. Психологічна незрілість, високий ступінь залежності від оточення та недостатня здатність до довгострокового планування – все це впливає на їхню участь у злочинних діях. Вони схильні до імпульсивних рішень і часто не здатні оцінити масштаб шкоди, яку завдають їх дії суспільству та собі.

2. Соціальні фактори. Соціальні умови, в яких проживає неповнолітній, мають значний вплив на його участь у злочинній діяльності. Низький рівень освіти, проблеми в родині, недостатня соціальна підтримка, вплив антисоціальних груп – все це може призвести до того, що неповнолітній стане учасником незаконного обігу наркотичних засобів. Соціальна ізоляція, відсутність позитивних ролей у суспільстві також сприяють тяжінню до кримінальної діяльності.

3. Причини залучення неповнолітніх до кримінальної діяльності. Неповнолітні часто стають жертвами дорослих осіб, які залучають їх до незаконного обігу наркотичних засобів. Це може відбуватися шляхом обіцянок вигоди, використання психологічного чи фізичного насильства або через маніпуляції з боку осіб, які мають досвід у кримінальному світі. Важливою характеристикою є те, що в багатьох випадках неповнолітні не усвідомлюють, що стають частиною організованої злочинної діяльності.

4. Особливості кримінальних правопорушень серед неповнолітніх. Неповнолітні, які провадять незаконний обіг наркотичних засобів, часто здійснюють злочини заради легкого доходу або через примус з боку старших осіб. Важливо, що такі правопорушення можуть мати негативні наслідки для подальшого розвитку неповнолітнього, адже він може звикнути до злочинного способу життя та втратити здатність до адаптації в суспільстві після скоєння правопорушення.

5. Роль інтернету в злочинній діяльності неповнолітніх. У сучасних умовах значну роль у залученні неповнолітніх до незаконного обігу наркотичних засобів відіграє інтернет. Вебресурси та месенджери стають майданчиками для продажу наркотиків, де неповнолітні можуть не лише придбати наркотичні речовини, а й стати частиною кримінальних схем, зокрема через “закладки” або дистанційні угоди. Такі методи роблять ідентифікацію учасників злочинів складною для правоохоронних органів.

6. Кримінальна відповідальність. В Україні кримінальна відповідальність за злочини, пов’язані з наркотиками, зазвичай настає, якщо правопорушення вчиняються із залученням неповнолітніх осіб. Відповідно до кримінального кодексу, особи, які схилиють неповнолітніх до вживання наркотичних засобів або залучають їх до незаконного обігу наркотиків, підлягають кримінальній відповідальності, а покарання за такі злочини є суворим і передбачає значні строки позбавлення волі.

Отже, кримінологічна характеристика неповнолітнього правопорушника, залученого до незаконного обігу наркотичних засобів, передбачає комплексний підхід до вивчення соціальних, психологічних та правових факторів, що визначають його кримінальну поведінку, а також важливість ефективної профілактики та правозастосування.

Ефективна протидія наркозлочинності в Україні передбачає комплексну участь всіх органів і підрозділів правоохоронної системи, кожен з яких відіграє свою роль у боротьбі з незаконним обігом наркотиків.

Є. О. Гладкова зазначає, що цей процес охоплює низку заходів, які спрямовані на швидке реагування на правопорушення у сфері наркобізнесу. Зокрема, до основних складових частин такої протидії належать:

1) активна участь всіх підрозділів правоохоронних органів, які взаємодіють безпосередньо з населенням, у наданні оперативної допомоги в боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів;

2) здійснення спеціалізованої оперативно-розшукової роботи на всіх рівнях – від департаментів до місцевих відділів поліції, що фокусується на викритті та знешкодженні кримінальних груп, що ведуть наркотрафік;

3) точна відповідність заходів, які застосовуються підрозділами, ступеню небезпеки осіб, що провадять незаконний обіг наркотиків, що своєю чергою дає змогу розробити індивідуалізовані стратегії боротьби з кожним видом злочину в цій сфері [12, с. 204].

Профілактика наркозлочинності повинна вміщати не лише боротьбу з кримінальними проявами, а й організаційно-управлінські заходи, до яких належать:

1) покращення криміногенної ситуації в районах, де є підвищений рівень наркотичного збуту;
2) залучення місцевої громади до активної боротьби з наркозлочинністю через соціальні ініціативи;

3) постійну роботу з громадянами, спрямовану на формування негативного ставлення до наркотиків;

4) покращення індивідуальної профілактики серед осіб, які мають схильність до вживання наркотиків або готові до їх розповсюдження.

Як зазначав Е. В. Расюк, не можна покладатися лише на репресивні заходи, оскільки для подолання наркозлочинності потрібна системна профілактична робота, що охоплює співпрацю з місцевими органами влади та громадськими організаціями [13, с. 14].

Важливим аспектом є також вивчення оперативної ситуації на території обслуговування підрозділами кримінальної поліції. Це дає змогу своєчасно виявляти потенційно небезпечні ділянки, де можуть здійснюватися злочинні дії, і вжити необхідних заходів. Система профілактики містить як загальні заходи, такі як попередження криміногенних явищ, так і конкретні оперативні заходи для обмеження та усунення поширення наркотиків у суспільстві. Наприклад, проведення рейдів з виявлення наркотичних засобів, регулярні перевірки підприємств та установ, що працюють з наркотиками, та посилена робота з молоддю у навчальних закладах.

На думку В. Кузика, індивідуальна профілактика, яку здійснюють підрозділи кримінальної поліції, передбачає виконання кількох основних етапів.

По-перше, це виявлення та постановка на облік осіб, чия поведінка та світогляд можуть свідчити про ймовірність вчинення правопорушень, зокрема в складі організованих злочинних груп, що незаконно виготовляють або збувають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори.

По-друге, потрібно організувати спостереження та збір оперативної інформації про поведінку і погляди таких осіб, що перебувають на обліку. Особи, виявлені під час оперативно-розшукової діяльності, що становлять інтерес для правоохоронних органів, після перевірки зібраної про них інформації зазвичай підлягають профілактичному впливу, за винятком тих випадків, коли є обґрунтовані підозри щодо їхньої причетності до вчинення кримінального правопорушення.

По-третє, важливим етапом є організація та реалізація комплексу заходів, спрямованих на попередження вчинення зазначених злочинів. Це містить пошукові та оперативно-розшукові заходи, а також інші необхідні дії для забезпечення ефективної профілактики. Водночас, якщо на момент проведення цих заходів є інформація, яка свідчить, що особа вчинила адміністративне чи кримінальне правопорушення, яке не стосується незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, вживаються заходи щодо її притягнення до відповідальності за адміністративними або кримінальними справами.

По-четверте, належний аналіз ефективності профілактичних заходів є важливим аспектом у процесі їх реалізації. Оцінка результативності проведених заходів повинна здійснюватися регулярно, із внесенням коректив у розміщення сил і методику застосування профілактичних засобів, що дає змогу своєчасно адаптувати стратегію впливу на осіб, котрі підлягають профілактичному контролю.

Цей підхід дає можливість забезпечити вищий рівень ефективності боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин та сприяє розвитку системи індивідуальної профілактики в рамках кримінальної поліції [14].

Крім того, як слушно В. Кузик додає, що запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів на кримінологічному рівні здійснюється через

низку важливих заходів, спрямованих на подолання цієї злочинної діяльності. На нашу думку, з огляду на значну роль цієї проблеми в суспільстві, такі заходи є необхідними для зменшення рівня злочинності та покращення соціального контролю. Зокрема, до них належать:

1. Оздоровлення криміногенної ситуації в тих районах і на об'єктах, де існує високий ризик збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Це містить як матеріальну, так і соціальну реабілітацію середовища.
2. Активне залучення громадян до боротьби з наркоманією через освіту та громадські ініціативи, що допомагають покращити інформованість та підвищити рівень громадської свідомості щодо небезпеки поширення наркотиків.
3. Формування нетерпимості серед населення до фактів незаконного збуту наркотичних засобів. Це охоплює активні кампанії та заклики до громадянської відповідальності, що допоможуть змінити суспільне ставлення до таких злочинів.
4. Підвищення рівня індивідуальної профілактики серед осіб, схильних до вчинення злочинів у сфері наркозлочинності, а також серед самих наркозалежних осіб. Це важливо для запобігання повторним правопорушенням і допомоги людям, які перебувають у складній ситуації.
5. Протидія потраплянню наркотичних засобів на ринок шляхом вдосконалення роботи правоохоронних органів. Це активізація співпраці поліції та громадськості, а також систематичні рейди на території, де активно функціонують наркозлочинці.
6. Проведення оперативних перевірок на підприємствах і в установах, де здійснюється виробництво чи обіг наркотичних засобів, а також у житлових секторах, гуртожитках і місцях дозвілля, де є ймовірність нелегального вживання наркотиків.
7. Своєчасне виявлення контрабанди наркотиків і викриття системних зв'язків наркобізнесу. Це передбачає активне знищення кримінальних мереж і боротьбу з корупційними схемами, які існують в цій сфері.
8. Розроблення та реалізація заходів, які спрямовані на боротьбу з організованими злочинними угрупованнями і корумпованими посадовими особами в секторі виробництва наркотичних засобів, що є важливою складовою частиною успішної боротьби з наркозлочинністю.
9. Удосконалення правової бази, яка регулює протидію наркозлочинності, а також покращення роботи законодавчих і правоохоронних органів у цій галузі.
10. Організація і проведення комплексу оперативних заходів, спрямованих на недопущення скоєння наркозлочинів, зокрема, через виявлення та затримання осіб, які мають намір скоїти правопорушення у сфері обігу наркотиків.
11. Створення механізмів для оцінки ефективності профілактичних заходів, що забезпечить своєчасне коригування тактики боротьби з наркозлочинністю та дасть можливість внесення змін у розміщення сил і застосування новітніх методів профілактики [15].

Закон України № 62/95-ВР "Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними" визначає низку важливих заходів, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що мають безпосереднє значення для забезпечення правопорядку і безпеки в Україні [16]. Одним із основних інструментів є контрольована поставка, яка дозволяє на міжнародному рівні, а також в межах країни, здійснювати вивезення, ввезення чи транзит наркотичних засобів під контролем відповідних органів для виявлення джерел незаконного обігу та осіб, причетних до цієї діяльності. Такі операції проводяться за погодженням з органами іноземних держав на підставі міжнародних договорів і відповідно до нормативних актів України, зокрема Кримінального процесуального кодексу та Закону "Про оперативно-розшукову діяльність".

Важливим елементом боротьби є також оперативна закупка наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів з метою отримання доказів кримінально-протиправної діяльності. Цей захід здійснюється за наявності відповідних підстав, визначених законодавством, зокрема за погодженням з органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Додатково, наркоза-

соби, психотропні речовини та прекурсори, які є в незаконному обігу, підлягають конфіскації, а техніка, що використовується для їх незаконного виготовлення, знищенню.

Закон також передбачає можливість зупинення діяльності закладів масового перебування громадян, у яких виявлено факти вживання або збуту наркотичних засобів. У таких випадках правоохоронні органи мають право подати суду клопотання про тимчасове припинення діяльності таких закладів. У разі повторення правопорушення протягом року, термін зупинення може бути продовжений [16].

У травні 2024 року Верховна Рада України прийняла за основу важливий законопроект, спрямований на підвищення рівня відповідальності за незаконну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів і прекурсорів, особливо в умовах воєнного стану. Відповідно до цього законопроекту, був представлений проект Закону України “Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів під час дії воєнного стану” (реєстраційний номер 10236) [17].

Цей законопроект передбачає низку важливих змін до Кримінального кодексу України (далі – КК України), що мають на меті посилити кримінальну відповідальність за певні злочини в зазначеній сфері. Зокрема, у випадку незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів, законопроект пропонує встановити нижню межу покарання у вигляді штрафу до п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (до 8500 грн), а верхню межу – позбавлення волі на строк від семи до десяти років з конфіскацією майна (ст. 311 КК України в редакції проекту).

Окрім того, планується посилення кримінальної відповідальності за порушення правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Згідно з новими нормами, мінімальне покарання за таке правопорушення передбачатиме штраф до 8500 грн, а максимальне – позбавлення волі на строк від п’яти до десяти років, а також позбавлення права обіймати певні посади чи провадити певну діяльність на строк до трьох років (ст. 320 КК України в редакції проекту).

Законопроект також вводить нову норму, що передбачає кримінальну відповідальність за бездіяльність працівників правоохоронних органів або інших уповноважених осіб щодо незаконної діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і їх аналогів, а також інших кримінальних правопорушень, пов’язаних з порушенням здоров’я населення. За таке правопорушення пропонується покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до шести років, з подальшим позбавленням права обіймати певні посади чи провадити певну діяльність на строк до трьох років. У разі серйозніших порушень, покарання може становити позбавлення волі на строк від восьми до п’ятнадцяти років з конфіскацією майна (нова ст. 365-4 КК України в редакції проекту) [17].

З кримінологічного погляду, проблема залучення неповнолітніх до незаконного обігу наркотичних засобів є складним і багатогранним явищем, що потребує комплексного підходу до вирішення. Психологічна незрілість, соціальна ізоляція та вплив оточення створюють уразливість підлітків, які часто стають жертвами маніпуляцій та впливу дорослих злочинців. Цей процес активно підтримується новими технологіями, зокрема інтернетом, що створює нові виклики для правоохоронних органів. Наявність анонімних способів обігу наркотиків через онлайн-платформи ускладнює їх виявлення та розслідування, підвищуючи рівень конспірації в злочинній діяльності.

Крім того, соціальні фактори, такі як недостатня підтримка з боку родини, низький рівень освіти та брак позитивних соціальних ролей, сприяють криміналізації неповнолітніх. Злочини, пов’язані з наркотиками, часто є наслідком прагнення до легкого доходу або психологічного примусу з боку дорослих. Враховуючи ці фактори, важливою є не лише кримінальна відповідальність, а й профілактика наркозлочинності, яка повинна містити соціальні ініціативи, активну роботу з громадами та індивідуальну профілактику серед осіб, схильних до злочинної діяльності.

Отже, протидія та запобігання кримінально-протиправній діяльності у сфері обігу наркотичних засобів потребує комплексного підходу, що охоплює як заходи покарання, так і превентивні заходи, орієнтовані на соціальну адаптацію та психологічну підтримку неповнолітніх правопорушників. Тільки за умови інтегрованої роботи правоохоронних органів, соціальних служб та освітніх установ можна ефективно знизити рівень наркозлочинності серед неповнолітніх та забезпечити безпечніше середовище для розвитку молоді.

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, треба зазначити, що наркотична злочинність серед неповнолітніх є серйозною проблемою, яка має широкий спектр соціальних, психологічних та правових наслідків, оскільки неповнолітні не завжди усвідомлюють всю глибину і небезпеку своїх дій. Цифрові технології стали одним з основних інструментів, що використовуються для залучення неповнолітніх до наркотичної злочинності. Інтернет-платформи та месенджери створюють умови для анонімних і безконтактних угод, що ускладнює виявлення злочинців і розслідування випадків.

Незважаючи на законодавчі заходи, зокрема кримінальну відповідальність за залучення неповнолітніх до наркотичної діяльності, ефективність таких заходів потребує удосконалення, зокрема через посилення контролю в цифровому просторі та надання спеціалізованої допомоги підліткам, що потрапили в кримінальні мережі. Психологічна незрілість неповнолітніх часто призводить до того, що вони не усвідомлюють серйозності своїх вчинків. Тому важливо впроваджувати заходи не лише щодо кримінальної відповідальності, а й психологічної допомоги таким особам для їх реабілітації та попередження рецидивів.

Профілактика наркотичних правопорушень серед неповнолітніх повинна охоплювати комплексний підхід, зокрема просвітницьку роботу в школах, активізацію роботи з родинами, соціальними службами та впровадження механізмів безпеки в інтернет-середовищі. Загалом ефективна протидія злочинності, пов'язаній з наркотиками серед неповнолітніх, потребує посиленої співпраці між правоохоронними органами, державними установами та громадськими організаціями, а також адаптації законодавства до сучасних викликів цифровізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кукош М. В. (2023). Способи втягнення неповнолітніх у незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія Право. Вип. 78: част. 2. С. 275–281. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286480/280335> (Дата звернення: 30.04.2025).
2. Пунда О. (2023). Кримінальні правопорушення у сфері обігу наркотичних засобів: кримінологічний та кримінально-правовий аспект протидії залучення неповнолітніх. *Актуальні питання у сучасній науці*, (9 (15)). 2023. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/6358/6391> (Дата звернення: 30.04.2025).
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Дата звернення: 30.04.2025).
4. Данченко К. М. (2023). Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними за кримінальним кодексом України за умов Євроінтеграції. 2023. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/102/2584/5538-1?inline=1> (Дата звернення: 30.04.2025).
5. Гарасим П. С., Кісілюк Е. М. (2019). Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: посібник для підрозділів Національної поліції у схемах. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 48 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2681> (Дата звернення: 30.04.2025).
6. Албул С. В., Поляков Є. В., Щурат Т. Г. (2017). Протидія безконтактному способу розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів за допомогою мережі Інтернет: метод. рек. Одеса: ОДУВС, 2018. 21 с.
7. Бугайчук К. Л., Савченко О. О., Прібиткова Н. О. (2015). Особливості досудового розслідування незаконного виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збуту наркотичних

засобів, психотропних речовин або їх аналогів (в умовах нового Кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства): наук.-метод. рек. Харків: ХНУВС, 100 с. URL: <https://core.ac.uk/reader/187222290> (Дата звернення: 30.04.2025).

8. Юшкевич О. (2024). Залучення неповнолітніх до протиправних дій щодо наркотичних речовин за допомогою цифрового середовища. Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zalucennia-nerovnoolitnix-do-protipravnix-dii-shhodo-narkoticnix-recovin-za-dopomogoiu-cifrovogo-seredovishha> (Дата звернення: 30.04.2025).

9. За 5 місяців поліція вилучила у полтавців близько 10 кілограмів наркотиків. Полтавщина: інтернет-видання. URL: <https://poltava.to/news/71639/> (Дата звернення: 30.04.2025).

10. Кримінальна відповідальність за торгівлю наркотиками з 16 років: на Хмельниччині неповнолітня відповідатиме за свої дії. День за днем: інтернет-видання. URL: <https://tinyurl.com/5dfs844h> (Дата звернення: 09.05.2025).

11. Використання Інтернету як інструмента незаконного продажу наркотичних засобів і сильнодіючих речовин. Черкаська селищна рада: вебсайт. URL: <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/vikoristannya-internetu-yak-instrumenta-nezakonnogo-prodazhu-narkoticnih-zasobiv-i-silnodiyuchih-rechovin> (Дата звернення: 09.05.2025).

12. Гладкова Є. О. (2017). Зміст стратегії протидії наркозлочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 5. Т. 2. С. 201–205.

13. Расюк Е. В. (2005). Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2005. 20 с.

14. Кузик В. В. (2023). Профілактика кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів підрозділами кримінальної поліції. Право і суспільство. № 6. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/6_2023/46.pdf (Дата звернення: 09.05.2025).

15. Кузик В. В. (2024). Форми запобіжної діяльності підрозділів кримінальної поліції під час протидії наркозлочинності. Актуальні питання теорії та практики правозастосування : колект. монограф.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. В. Кириченка. Дніпро: ЛІПА. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=9557163501134014994&btnI=1&hl=uk> (Дата звернення: 09.05.2025).

16. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України № 62/95-ВР від 15.02.1995 року. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 10, ст. 62). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-vr#Text> (Дата звернення: 09.05.2025).

17. Парламент України прийняв за основу законопроект щодо посилення відповідальності за незаконну діяльність у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їхніх аналогів та прекурсорів під час воєнного стану. 2024. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/249833.html> (Дата звернення: 09.05.2025).

REFERENCES

1. Kukos, M. V. (2023). *Ways of involving minors in the illegal production, manufacture, acquisition, storage, transportation, shipment or sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues*. Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University. Law Series. Issue 78: Part 2. P. 275–281. Retrieved from: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286480/280335> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].

2. Punda, O. (2023). *Criminal offenses in the field of drug trafficking: criminological and criminal-legal aspects of countering the involvement of minors*. Current issues in modern science, (9 (15)). 2023. Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/6358/6391> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].

3. *Criminal Code of Ukraine*: Code of Ukraine dated 05/04/2001 No. 2341-III. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].

4. Danchenko, K. M. (2023). *Counteraction to illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors and their abuse under the Criminal Code of Ukraine under the conditions of European integration*. Retrieved from: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/102/2584/5538-1?inline=1> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].

5. Garasym, P. S., Kisilyuk, E. M. (2019). *Criminal and legal characteristics of crimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors: a manual for units of the National Police in schemes*. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs, 2019. 48 p. Retrieved from: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2681> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].

6. Albul, S. V., Polyakov, E. V., Shchurat, T. G. (2017). **Counteraction to the contactless method of distribution of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors using the Internet: method. rec.** Odesa: ODUVS, 2018. 21 p. [In Ukrainian].
7. Bugaychuk, K. L., Savchenko, O. O., Pribytkova, N. O. (2017). **Peculiarities of pre-trial investigation of illegal production, manufacture, acquisition, storage, transportation, shipment or sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues (under the new Criminal Procedural and Operational-Investigative Legislation): scientific-methodological rec.** Kharkiv: KhNUVS, 2015. 100 p. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/items/32fba602-b713-4346-a718-901e9c07f511> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].
8. Yushkevych, O. (2024). **Involvement of minors in illegal actions involving narcotic substances using the digital environment.** NAAU Higher School of Advocacy. 2024. Retrieved from: <https://www.hsa.org.ua/blog/zalucennia-nepovnolitnix-do-protipravnix-dii-shhodo-narkotichnix-recovin-za-dopomogoiu-cifrovogo-seredovishha> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].
9. **In 5 months, the police seized about 10 kilograms of drugs from Poltava residents.** Poltava region: online publication. Retrieved from: <https://poltava.to/news/71639/> (Accessed: 30.04.2025). [In Ukrainian].
10. **Criminal liability for drug trafficking from the age of 16: in Khmelnytskyi region, a minor will be responsible for her actions.** Day by day: online publication. Retrieved from: <https://tinyurl.com/5dfs844h> (Accessed: 09.05.2025). [In Ukrainian].
11. **Using the Internet as a tool for the illegal sale of narcotic drugs and strong substances.** Cherkasy Village Council: website. Retrieved from: <https://cherk.otg.dp.gov.ua/novini-ta-podiyi/novini/vikoristannya-internetu-yak-instrumenta-nezakonnogo-prodazhu-narkotichnih-zasobiv-i-silnodiuyuchih-rechovin> (Accessed: 09.05.2025). [In Ukrainian].
12. Gladkova, E. O. (2017). **The content of the strategy for combating drug crime.** *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. 2017. Issue 5. Vol. 2. P. 201–205. [In Ukrainian].
13. Rasyuk, E. V. (2005). **Criminological characteristics and prevention of transnational drug trafficking in Ukraine:** abstract of dissertation ... candidate of law: 12.00.08. Kyiv, 2005. 20 p. [In Ukrainian].
14. Kuzyk, V. V. (2023). **Prevention of criminal offenses in the field of illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors by criminal police units.** *Law and Society* No. 6. 2023. Retrieved from: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/6_2023/46.pdf (Accessed: 09.05.2025). [In Ukrainian].
15. Kuzyk, V. V. (2024). **Forms of preventive activity of criminal police units during the fight against drug crime. Current issues of theory and practice of law enforcement: collected monograph;** under the general editorship of Doctor of Law, Prof. O. V. Kyrychenko. Dnipro: LIRA. Retrieved from: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=9557163501134014994&btnI=1&hl=uk> (Accessed: 09.05.2025). [In Ukrainian].
16. **On measures to combat illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors and their abuse:** Law of Ukraine No. 62/95-BP of February 15, 1995. (Vidomosti Verkhovnoi Rada of Ukraine (VVR), 1995, No. 10, p. 62). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр#Text> (Accessed: 09.05.2025). [In Ukrainian].
17. **The Parliament of Ukraine adopted a draft law on strengthening liability for illegal activities in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors during martial law.** 2024. Retrieved from: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/249833.html> (Accessed: 09.05.2025). [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 10.06.2025 р.

**COMBATING AND PREVENTING CRIMINAL AND ILLEGAL ACTIVITIES
IN THE FIELD OF DRUG TRAFFICKING:
CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF A JUVENILE OFFENDER**

The relevance of the topic discussed in the article is determined by the growing problem of involving minors in criminal activities within the field of drug trafficking. As drug-related crimes have a destructive impact on society, particularly on youth, it is crucial to study the criminological characteristics of individuals who violate the law in this context. The article substantiates the need for a comprehensive approach to combating and preventing criminal activities by juvenile offenders, and proposes new approaches to improve prevention methods and criminological analysis of these crimes.

Research methods include the analysis of the legislative framework, statistical data, as well as criminological and psychological studies on the influence of social and psychological factors on minors' involvement in drug-related crimes. The article also explores the role of modern technologies, particularly internet resources, in engaging youth in the drug trade through online platforms and anonymous payment systems. Special attention is given to methods of involving minors in criminal activities, specifically through social networks and messaging apps.

The author argues that combating criminal activities in this field requires not only strengthening legislative norms but also the development of effective psychological and social programs to prevent drug addiction among youth, as well as increasing awareness among children and their parents about the risks associated with drugs and the digital environment.

The study concludes that to achieve effective results in combating drug trafficking among minors, it is necessary to integrate efforts from law enforcement agencies, educational institutions, NGOs, and parents, creating a systematic approach to solving this problem.

Particular attention is paid to the concepts of "involvement" and "engagement in criminal activity", as well as social, psychological, and technological factors that contribute to criminal behavior among minors. The study highlights the importance of actively using prevention methods, including psychosocial support and legal education for youth.

The author offers personal proposals for improving the legal protection and psychological assistance system for juvenile offenders, as well as the need for the development of new measures to prevent youth from engaging in illegal drug trafficking through digital platforms.

Keywords: criminology, juvenile offenders, narcotic substances, internet crime, criminal liability, social isolation, psychological immaturity.